

VOORAF

DICK DE JONG

Halverwege juli beleefde ik weer een boeiende week. Op allerlei gebied en met een diversiteit aan projecten, die ik onder handen mag hebben. Vooral ook voor Boerderij & Erf AKV. Twee gesprekken met enthousiaste mensen, die hebben aangeboden zich te willen gaan inzetten voor het optimaliseren van de beeldbank. Een boeiende excursie langs een aantal ruilverkavelingsboerderijen in het gebied in aanwezigheid van een groepje deskundigen. En een bezoek aan de prachtige expositie Middeleeuwse Tuinen in het Rijksmuseum voor Oudheden in Leiden. Na afloop van dit laatste liep ik terug naar de auto over de Leidse zaterdag-markt. Wat een aanbod aan groenten en fruit. Opvallend veel uit eigen land. Ik zag er de peertjes, van het soort dat vroeger ook in mijn tuin aan een boom hing. Reden te over om deze keer eens iets te schrijven over de moestuin.

LET OP! 7 september 2019: fietstocht ter gelegenheid van 20-jarig bestaan van Boerderij & Erf AKV

DE MOESTUIN

INLEIDING

Als je half juli via de achterdeur een boerderij binnen stapt is de kans groot dat je een emmer geplukte bonen ziet staan. Nu de tijd en de bonen rijp zijn moet er worden gezorgd voor het voedsel van de komende winter. Bij veel boerderijen is nog een moestuin aanwezig. Ooit was er een tijd dat bij vrijwel elk huis een moestuin te vinden was. Vooral bij de in de linten staande huizen. Daarachter was altijd wel ruimte voor een royale akker. Maar toen de uitbreidingswijken ontstonden werd

die ruimte steeds kleiner. Daardoor ontstonden er volkstuinen. In de steden veel eerder dan op het platteland. En in het laatste geval waren de beide zijanten van een spoorlijn daarvoor geëigende plekken. Totdat men dat te gevaarlijk ging vinden. Het gevolg was weer dat de volkstuincomplexen uitbreiden. Maar in veel gezinnen wordt er al lang niet meer gedacht aan een moestuin. Men koopt gewoon alles in de supermarkt. Lekker vers, soms niet altijd even lekker van smaak, maar wel handig voorzien van een uiterste gebruiksdatum en in plastic... Gelukkig ontwaar je nog veel moestuinen als je hartje zomer door de streek rijdt.

GESCHIEDENIS

De moestuin is zo'n 10.000 jaar oud en was het directe gevolg van de Neolithische revolutie. De volkstuin deed haar intrede zo rond 1840 als gevolg van de industriële revolutie. Het verschil is het feit dat moestuinen stap voor stap ontstonden uit

Vergeten groenten moesten nog worden 'uitgevonden'.

de ontdekking van het telen en de volkstuinen ontstonden uit armoede. De kennis van het telen van je eigen groente was met de komst van de volkstuin al ruimschoots voorhanden, terwijl dat 10.000 jaar geleden nog geheel ontdekt moest worden. De eerste boeren leerden zichzelf aan hoe ze graan moesten verbouwen. Later begon men ook andere eetbare gewassen te telen.

NEOLITHISCHE REVOLUTIE

Aan het eind van de Kleine IJstijd, zo'n 10.000 jaar geleden, toen een grootste deel van onze planeet was bedekt met een dikke laag ijs, leefden er nog relatief weinig mensen op aarde. Zij hadden de dodelijke kou weten te overleven en verbleven op drie plaatsen: de vruchtbare sikkels (het gebied rond Mesopotamië en Egypte), China (en een stuk van Zuid-Oost Azië) en Amerika. Daar had men het minste last van de allesoverheersende kou, sneeuw en ijs.

Daar konden de mensen overleven. Maar ook daar bleek de grond zeer vruchtbaar, waardoor er alles op wilde groeien. Zo ontdekte men de mogelijkheid om geoogst graan te zaaien en te telen. Langzamerhand ontdekte men meer eetbare gewassen die geschikt waren voor de teelt. Feitelijk heeft deze ontdekking de mensheid gered van de totale ondergang.

Sneeuw en ijs in Europa.

Zonder deze ontdekking zou de mens uitgestorven zijn. Opmerkelijk is wel dat deze ontdekking ongeveer tegelijkertijd op verschillende plaatsen in de wereld werd gedaan. Terwijl aangenomen mag worden dat de mensen op die verschillende plekken geen contact met elkaar hadden.

DE EERSTE BOEREN

Toen 10.000 jaar geleden min of meer onbewust de grote stap werd gezet, van jager-verzamelaar naar boer, veranderde het menselijk bestaan totaal. We jaagden niet langer achter ons voedsel aan maar bleven op een vaste plek, waar hutten gebouwd werden om er permanent te kunnen wonen. Rondom die hutten gingen onze verre voorouders zich bekwamen in de teelt van voedsel. Aanvankelijk werden er alleen granen geteeld en geoogst, maar door die ervaring ontwikkelde men

ook steeds meer teeltmogelijkheden voor andere eetbare gewassen. De boer begon die gewassen om de eigen hut te planten in de moestuin, ook wel boerentuin genoemd. Hij zette er een hekje omheen ter afscheiding (zo'n afgescheiden stuk noemde men een tuin; denk ook aan de dooptuin vooraan in oude kerken, veelal ook afgezet met een hekwerk) en kon zo beschikken over een eigen teelt waarmee hij zijn gezin de winter door kon helpen. Het duurde nog eeuwen voordat men in staat was om de verschillende rassen zodanig te veredelen dat er controleerbaar geteeld kon worden. Vóór die tijd werd er vooral 'op de gok' geteeld en gingen oogsten eerder verloren dan dat er succesvolle oogsten binnen gehaald konden worden. Ook de opbrengst van de gewassen liet veel te wensen over. De vruchten waren veelal miserabel en in de eerste eeuw na Christus schreef de Romeinse schrijver Tacitus over de armzalige tuinen van de Germanen en de Galliërs. In Rome had zich toen al een heuse tuincultuur ontwikkeld die in dit deel van Europa nog ontdekt moest worden.

WETENSCHAPPELIJKE ONTWIKKELING

De eerste moestuinen bestonden veelal uit gecultiveerde rassen als kool, rapen, wat schrale wilde wortelen, peulvruchten, druiven, bessen van de meidoorn, sleedoorn, inheemse vogelkers, wilde appels en peren, hazelnoten en beukenootjes.

Overzichtsblad van graansoorten.

Pas in de late middeleeuwen werden rassen als veldsla, ui, prei en daarmee te vergelijken soorten ontwikkeld en zo kwam de veredeling van gewassen pas goed op gang rond 1750 toen het veredelen een wetenschap werd. Pas in 1880, toen men de wetmatigheden van genetische vererving begreep, kwam het veredelen van rassen in een stroomversnelling en verscheen er een enorme diversiteit aan groentesoorten en rassen. De beroepsmatige uitoefening van plantveredeling kwam toen op gang en voor het eerst verscheen er een vorm van zaadhandel die specifiek bedoeld was voor de teelt van groeten. Voorheen teelde men van

zelf vergaard zaad van doorgesloten planten. De veredeling van pootgoed, denk hierbij aan pootaardappelen, volgde deze tred. Er werden op steeds grotere schaal rassen gekweekt die resistent waren tegen ziekten en plagen en de kans op een goede oogst aanzienlijk vergrootte.

De Neolithische boer moest alles nog ontdekken. Wat men toen al wèl wist was dat je zaden moest zien te winnen van de beste planten die je aantrof. In feite was dat al een vorm van veredeling. Door die techniek lukte het de vroege boeren om hun moestuin op te zetten en daar een heel jaar van te leven. Ze zaaiden meer planten dan ze nodig hadden omdat het merendeel van wat ze zaaiden niet opkwam of vroegtijdig het leven liet.

BEWAREN EN HANDEL

Slechts een klein deel van wat werd gezaaid kon ook werkelijk geoogst worden. Het bewaren van geoogst voedsel was een tweede stap in de overlevingskunst. Door de eeuwen heen ontwikkelde de mens tal van bewaarmethodes, zoals inmaken, conserveren, inkuilen en opkuilen, drogen en dergelijke. Later begon men meer te telen dan het eigen gezin nodig had. Zo ontstond de handel in voedsel en de handel in het algemeen.

De verzorging van fruitbomen is van veel later tijd.

Maar ook werden toen de eerste stappen naar landbouw gezet en werden er percelen aangelegd met groenten van één soort. De boer kon zo handel drijven door die grotere percelen en grotere partijen voedsel. Zijn moestuin gebruikte hij, naast zijn teelt voor de handel, voor zelfvoorziening. Dat principe heeft tot in de jaren vijftig stand weten te houden. Toen werd de wereld overspoeld met oliedollars en

Gecultiveerde Franse moestuin.

ontstond er een onnatuurlijke welvaart die tot op de dag van vandaag voortduurt. De moestuinen raakten in onbruik maar zijn niet helemaal verdwenen. De landbouwsector veranderde in een industrie en voedsel werd zo goedkoop dat het geen nut meer had om zelf nog langer een moestuin aan te houden om het gezin te kunnen voeden. De supermarkt was domweg goedkoper dan de eigen teelt.

INDUSTRIËLE REVOLUTIE: EEN TUIN VOOR HET VOLK

De volkstuin kent een andere geschiedenis die nauw verwant is aan de moestuin. Ten tijde van de industriële revolutie (na 1850) kwam er een volksverhuizing van boeren op gang die het platte land verlieten om in de stad te gaan werken in een fabriek. De boeren zochten hun geluk in de stad maar kwamen vaak bedrogen uit. Het loon dat ze konden verdienen was zo laag dat ze genoodzaakt waren om hun karige dieet aan te vullen met eigen verbouwde groente, aardappelen en fruit. Ze waren uitstekend bekend met het onderhouden van een moestuin en brachten die kennis in praktijk in de stad waar ze op dat moment woonden. En omdat ze geen beschikking hadden over eigen grond werden die tuinen vaak aangelegd op braakliggende stukjes grond net buiten de stad. Sommige arbeiders hadden het geluk dat ze hun voedsel mochten telen bij een boer die hen grond beschikbaar stelde voor een zeer laag bedrag, maar omdat de meeste arbeiders geen geld hadden om grond te pachten ontstond er een wildgroei aan illegale tuinen aan de randen van steden.

De moestuin was bij de boeren het domein van de boerin.

De macht schriftelijk van hun nood te overtuigen. Daardoor was de armoede enorm groot. Tot overmaat van ramp begonnen gemeenteraden, stadsbewoners en industriëlen zich tegen de illegale moestuinen te keren die door hen, uit esthetische overwegingen, met de grond gelijk gemaakt werden waardoor de arbeiders in nog grotere ellende terecht kwamen dan ze al zaten. Het probleem met de arbeiders was toen zo groot dat er een oplossing voor bedacht moest worden. Die kwam uit de hoek van de sociale woningbouw. Socialisten en kerkelijk leiders begonnen zich

ILLEGALITEIT

Deze illegale moestuinen waren een doorn in het oog van de stedelingen die het maar een armoedige bende vonden en het liefst de arbeiders met hun tuinen uit de stad zagen verdwijnen. Ook de huisvesting van de arbeiders liet veel te wensen over. Ze hadden gewoon niet het geld om zich fatsoenlijk te huisvesten en waren niet bij machte om zich uit die ellende te onttrekken omdat ze vrijwel allemaal analfabeet waren en daarom niet in staat waren om de heersen-

de ellende van de arbeiders aan te trekken en ontwikkelden een plan om hen betaalbaar te huisvesten en een oplossing te vinden voor hun behoefte om zelf groenten, aardappelen en fruit te verbouwen. Naast wooncomplexen werden er toen ook moestuin-complexen aangelegd. Zo ontstonden de eerste tuinen voor het volk, waarmee de arbeiders werden bedoeld, en was de volkstuin een feit.

STRUCTUUR

Het eerste complex in Nederland werd in 1838 aangelegd in Franeker. Op initiatief van de vereniging 'Maatschappij tot Nut van 't Algemeen'. Deze vereniging kwam voort uit een samenwerking tussen gemeenteambtenaren en bestuurders van de woningbouw coöperatie. Deze vereniging stond los van de woningbouwvereniging en had een eigen bestuur.

Gezelligheid speelt een grote rol op een volkstuin.

Het succes van dit initiatief werd snel landelijk overgenomen en zo ontstonden er overal in Nederland verenigingen van volkstuinders. Maar daarmee was het leed nog niet voorbij. De stukken grond die gemeenten ter beschikking stelden werden met het grootste gemak onteigend omdat er een herbestemming van die grond plaats moest vinden voor de aanleg van woningen, fabrieken of wegen. De tuinders hadden geen poot om op te staan. Hun verenigingsbesturen waren in veel gevallen niet bij machte om zich tegen deze vorm van onteigening te wapenen en moesten vaak met lede ogen toezien hoe hun tuinen met de grond gelijk werden gemaakt.

Een boerenmoestuin.

GEORGANISEERD

Soms had een volkstuindersvereniging een bekwaam bestuur dat de hulp van de politiek of de kerk in wist te schakelen om vernieling van tuinen ongedaan te maken of om compensatie af te dwingen. Het waren kleine successen die de inspiratie vormden voor een overkoepelende organisatie die voor alle volkstuindersverenigingen in de bres kon springen als dat nodig was. Die vereniging werd het Algemeen Verbond van Volkstuinders Verenigingen Nederland (AVVN) genoemd en die had een zodanig bekwaam bestuur dat men ook invloed uit kon oefenen op de landelijke politiek. Hierdoor kwam er een verandering tot stand die de volkstuinders aanzienlijk minder kwetsbaar maakte.

De meeste volkstuintersverenigingen werden opgericht in de periode rond de eerste wereldoorlog. De reden daarvan was dat de verenigingen mondiger werden en over steeds bekwaamere bestuursleden konden beschikken die vaak in directe verbinding stonden met ambtenaren, kerkelijk leiders en lokale politici. De volkstuinten werden niet langer uitsluitend bevolkt door fabrieksarbeiders maar ook door ambtenaren, docenten en kunstenaars.

Oude schoolplaat.

RECREATIEVE FUNCTIE

Hierdoor veranderde ook de aard van de volkstuin. Deze werd niet langer gezien als een noodzakelijke tuin voor voedselvoorziening maar ook als recreatieplaats. Een prachtige plek om er met je gezin, vanuit de stad, naar toe te trekken om te genieten van de rust, de natuur en je eigen oogst. Tot in de jaren vijftig werden op de volkstuinten louter groenten, aardappelen en fruit verbouwd maar daarna kwamen er ook siergewassen op de tuinen te staan.

Dit leidde ertoe dat ook steeds meer stedelingen de volkstuin gingen ontdekken als ideale plaats om te recreëren. Maar door verder stijgende welvaart werd de volkstuin, rond de jaren zeventig, al weer ingeruild voor zeer luxe vakanties of andere vormen van recreatie die tot die tijd alleen weggelegd waren voor de welgestelden. De volkstuin raakte langzaam maar zeker in onbruik. Alleen de echte 'die hards' bleven stug door tuinieren. Het gevolg was dat er steeds vaker tuinen leeg kwamen te staan omdat er geen nieuwe huurders voor gevonden konden worden.

HAND- EN SPANDIENSTEN

Hand-en-spandiensten verrichten betekent: allerlei (losse) werkzaamheden uitvoeren, allerlei (vaak kleinere) klussen doen. Oorspronkelijk waren hand- en spandiensten een vorm van belasting in natura. Handdiensten waren werkzaamheden

die met de hand verricht konden worden. Spandiensten waren de werkzaamheden die iemand kon verrichten die over een paard of een span paarden beschikte. Het Woordenboek der Nederlandsche Taal vermeldt bij spandienst: dienstbetoon door het verrichten van persoonlijke arbeid, gewoonlijk met enig gereedschap (spade, hoosvat, voetplanken, kruitwagen en dergelijk), tot het maken, onderhouden of herstellen van wegen, waterlossingen, dijken en dergelijke, zoals dat eertijds nog van de ingezetenen, bij wijze van belasting in natura, door de plaatselijke overheid gevorderd kon worden. Bij spandienst (in een artikel dat in 1933 werd

geschreven) staat: verplichte dienst, bestaande in het beschikbaar stellen van een span (...) of van de nodige spannen [paarden].

Uit: Onze Taal

Hand- en spandiensten op een schoolplaat.

COLUMN

HENK SR BOVEKERK

Geen nieuws...

Het valt nauwelijks nog op. Bestelbusjes van supermarkten kom je overal tegen. "U bestelt digitaal en wij leveren per auto." Gemak dient de mens! En er is (Prediker zei het al) geen nieuws onder de zon. Op de boerderij kwam onze kruidenier op een vaste dag 'vragen' en daarna bracht hij de boodschappen thuis of je kon ze ook ophalen. Dat was mijn taak; aan het begin van de zaterdagavond ging ik met een mandje aan de fiets naar de winkel (gedreven door een oude vader met twee dochters en twee zoons).

Voor de stroop nam ik een bus mee die op de weegschaal werd gezet. De schaal werd in evenwicht gebracht en daarna werd de stroop met een houten lepel in onze bus gedaan. Suiker ging los in een buil en als deze leeg was en nog heel dan ging er de volgende keer weer suiker in.

Meer portemonnee- dan milieubewust, denk ik.

VRIJKOMENDE AGRARISCHE BEBOUWING

Boerderij & Erf AKV is al geruime tijd in gesprek met de Gemeente Molenlanden. Het gaat daarbij over het door de gemeente vaststellen van beleid ten aanzien van de (vrijkomende) agrarische bebouwing. Verwacht wordt dat in de toekomst steeds meer boerenbedrijven worden beëindigd. Als dat gaat om boerderijen in de woonlinten is er veelal snel een nieuwe bestemming gevonden. Meestal is die ook wel passend in de omgeving. Echter er komen ook ruilverkavelingsboerderijen leeg te staan, waarvoor een andere bestemming nodig is. Slopen gaat veelal niet, omdat de gebouwen een te groot kapitaal vertegenwoordigen. Daarom moet er worden gezocht naar een passende andere bestemming. Wat passend is, verschilt per boerderij en locatie. Dus is er maatwerk nodig.

Tijdens een recentelijk overleg bleek dat er behoefte aan was om de situatie 'in het veld' te gaan bezien. Om een beter beeld te krijgen bij wat we verstaan onder de soorten ruilverkavelingsboerderijen in ons gebied. Dit heeft erin geresulteerd dat op vrijdag 19 juli 2019 een vijftal personen een excursie hebben gehouden: Rudy Brons (landschapsarchitect), Lida Bode (Gemeente Molenlanden), Gerrit de Jong (voorzitter LTO Noord afdeling Alblasserwaard-Vijfheerenlanden), Arie Bassa voorzitter B&E AKV en Dick de Jong (projectleider VAB-project B&Erf AKV). Het bleek een buitengewoon boeiende excursie, die ruim voldeed aan de verwachtingen.

ADVERTENTIES

KOOL & VAN DEN TOREN

Dé makelaardij van de Alblasserwaard

Dorpstraat 63a 2969 AD Oud-Alblas +084-693566 +info@koolvandentoren.nl

www.koolvandentoren.nl

DE JONG
BELEIDSADVIES

TEKSTWERK & CO

Informeren naar de mogelijkheden van dienstverlening of tekstverwerking kost in eerste instantie niets meer dan een gesprek... 06-22845889

Lakerveld
ingenieurs- & architectuurbureau

herbestemming, restauratie, renovatie & nieuwbouw

www.lakerveld-rookveld.nl

Herbestemming Maria Johanna Hoeve Noordeloos

Redactie en samenstelling: **TEKSTWERK & CO** - Bureau Tekstwerk | Dick de Jong | djtekst@planet.nl | 06-22845889

<p>BOERDERIJ & ERF alblasserwaard – krimpenerwaard - vijfheerenlanden</p>		<p>secretariaat: Sluis 57 2964 AT Groot-Ammers 0184-661425 of 06-53759618 secretariaat@boerderijenerf.nl www.boerderijenerf.nl</p>
--	---	--

